

Dnr Ju2022/01690
Justitiedepartementet
Enheten för domstols- och åklagarfrågor

YTTRANDE ÖVER EU-KOMMISSIONENS FÖRSLAG TILL DIREKTIV OM SKYDD FÖR PERSONER SOM DELTAR I DEN OFFENTLIGA DEBATTEN MOT UPPENBART OGRUNDADE RÄTTSPROCESSER OCH RÄTTEGÅNGSMISSBRUK, 2022/0117(COD)

SAMMANFATTNING

- Civil Rights Defenders välkomnar och tillstyrker förslaget om skydd för personer som deltar i den offentliga debatten mot uppenbart ogrundade rättsprocesser och rättegångsmisbruk.
- Vad avser förslagets tillämpningsområde vill Civil Rights Defenders understryka vikten av att kommissionens extensiva definition av ärenden med gränsöverskridande konsekvenser bibehålls och att undantaget för administrativa ärenden tolkas restriktivt. Detta bör säkerställas genom tydliggöranden i direktivets recit.
- Civil Rights Defenders anser vidare att beskrivningen av den personkrets som ska omfattas av skyddet kan kompletteras. Syftet med beskrivningen är inte, och bör inte vara, att skapa en uttömmande lista, men om fler grupper/yrkeskategorier definieras skulle det minska risken för oklarheter kring direktivets tillämpning. Det är därutöver viktigt att anhöriga till en person som deltar i den offentliga debatten också omfattas av direktivets skydd.
- Möjligheten att i ett tidigt skede avvisa ärenden som helt eller delvis är uppenbart ogrundade bör utvidgas till att omfatta även ärenden som bär tydliga tecken på rättegångsmisbruk.
- Påföljden, böter, som föreskrivs i artikel 16, bör också vara i proportion till kändes samhällsställning och tillgångar.

ALLMÄNNA SYNPUNKTER

Civil Rights Defenders är en människorättsorganisation som ger stöd till och samarbetar med människorättsförfvarare som deltar i den offentliga debatten runt om i världen. Den typ av skydd som förslaget innebär är därför viktigt för Civil Rights Defenders som organisation men också för våra partners. Risken att utsättas för munkavelprocesser är en realitet som Civil Rights Defenders är väl medveten om och något som förekommer även i EU:s medlemsländer. Processer av denna typ kan ytterst leda till att människorättsförfvarare, undersökande journalister och civilsamhällesorganisationer begränsas i sin yttrandefrihet och sina möjligheter

att granska makthavare och utkräva ansvar för rättighetskränkningar, korruption och andra missförhållanden, vilket i sin tur underminerar demokratin och rättsstatsprinciperna.

Det direktiv som nu föreslås av EU kommissionen är ett viktigt steg för att motverka sådana ogrundade rättsprocesser och ge skydd till dem som drabbas. direktivet är ett resultat av ett långt och ensträvt arbete av civilsamhället som uppmärksammat kommissionen på problemet och pekat på behovet av lagstiftning på EU-nivå och i EU:s medlemsländer. Sverige kommer som ordförandeland ha en viktig roll i det fortsatta arbetet med direktivet, för att säkerställa att arbetet drivs framåt utan att förslaget urvattnas och att det direktiv som antas av EU är kraftfullt och kan få önskad effekt. I avvaktan på att direktivet antas vill Civil Rights Defenders uppmana regeringen att gå före och redan nu ta steg för att utveckla en nationell lagstiftning i linje med det föreslagna direktivet.

CIVIL RIGHTS DEFENDERS SYNPUNKTER

Civil Rights Defenders välkomnar och tillstyrker förslaget att begränsa möjligheterna att genomföra munkavelprocesser och bedömer inte att förslaget strider mot Sveriges internationella åtaganden att respektera och garantera mänskliga fri- och rättigheter. Det presenterade förslaget utgör en god minimistandard som skulle bidra till att stävja risken för uppenbart ogrundade rättsprocesser eller rättegångsmissbruk. Civil Rights Defenders vill dock föra fram några synpunkter med förslag på ändringar i direktivet som skulle stärka skyddet och göra direktivet än mer verkningsfullt.

Den skyddade personkretsen

I direktivets artikel 1 framgår det att skyddsåtgärder ska vidtas mot uppenbart ogrundade rättsprocesser eller rättegångsmissbruk i civilrättsliga frågor som har gränsöverskridande följder och som inleds mot fysiska och juridiska personer, särskilt journalister och människorättsförfvarare, på grund av deras deltagande i den offentliga debatten. I direktivets punkt 13 framgår det att direktivet skyddar fysiska eller juridiska personer som, i yrket eller privat, stödjer, bistår eller tillhandahåller varor eller tjänster till en annan person för ändamål som har ett direkt samband med deltagande i den offentliga debatten i frågor av allmänintresse. Det framgår att det kan handla om internetleverantörer, förlag eller tryckerier som dras in en rättsprocess eller hotas med en rättsprocess på grund av att de tillhandahåller vissa tjänster åt den som är den egentliga måltavlan och som den klagande försöker påverka. Det framgår i punkt 7 att även andra som deltar i debatten, till exempel akademiker och forskare, bör omfattas av ett adekvat skydd. Civil Rights Defenders välkomnar förslaget och att regleringen omfattar fler personer än endast den som själv deltar i den offentliga debatten och som är den egentliga måltavlan för rättsprocessen. Civil Rights Defenders anser dock att exemplifieringen av personer eller yrkeskategorier som omfattas av skyddet kan utvidgas. Beskrivningen bör inte utgöra en uttömmande lista men det är viktigt att den personkrets som omfattas blir tydlig för att minska risken för oklarheter vad gäller direktivets tillämplighet. Det skulle till exempel kunna handla om sponsorer, arrangörer av evenemang eller personer som tillhandahåller lokaler eller annan logistik nödvändig för att parten ska kunna utföra sin verksamhet och delta i den offentliga debatten. Civil Rights Defenders anser även att det är viktigt skyddet omfattar anhängiga till den som är måltavla för en uppenbart ogrundad rättsprocess och att detta tydligt framgår av direktivet. En rättsprocess mot en anhängig till exempel till en människorättsförfvarare skulle få samma negativa konsekvenser som om processen riktats direkt mot personen i fråga.

Direktivets tillämpningsområde

Direktivets tillämplighet endast på situationer som har gränsöverskridande följder innebär i sig en begränsning. Samtidigt framgår det i kommissionens rekommendation (punkt 21) att det är kommissionens önskemål att den nationella lagstiftningen ska ge ett lika starkt skydd även på nationella fall som inte har sådana gränsöverskridande följder. Civil Rights Defenders vill understryka vikten av att kommissionens extensiva definition av fall med gränsöverskridande konsekvenser bibehålls och att det av direktivets recit behöver framgå att begränsningen inte ska tolkas formalistiskt utan utgå ifrån vad som är i allmänhetens intresse och omfatta varje handling som berör allmänheten i mer än en medlemsstat i sådan utsträckning att allmänheten kan ha ett legitimt intresse av det.

Direktivet är tillämpligt endast på civil- och handelsrättsliga frågor. Civil Rights Defenders vill härvid framhålla vikten av att undantaget i direktivet avseende administrativa ärenden tolkas restriktivt, vilket bör framgå av direktivets recit. En restriktiv tolkning följer också kommissionens rekommendation (punkt 20) där det framgår att nationell lagstiftning bör omfatta även brottmål och administrativa ärenden.

Direktivets skyddsåtgärder

Möjligheten att i ett tidigt skede avvisa ärenden som helt eller delvis är uppenbart ogrundade är en viktig processuell garanti som gör det möjligt att effektivt motverka och minimera de skadliga effekterna av sådana rättsprocesser. För att direktivet ska ge fullgott skydd och få önskad effekt är det dock viktigt att det är möjligt att tidigt avvisa även ärende som inte är uppenbart ogrundade men där det är finns tydliga tecken på rättegångsmisbruk. Kravet på att ett ärende bedöms vara uppenbart ogrundat utgör en hög tröskel som avsevärt försvagar det skydd som direktivet avser att ge. Direktivet bör därför ändras så att möjligheterna till tidiga avvísningar utvidgas.

I direktivets artikel 16 framgår det att medlemsstaterna ska föreskriva att när en talan som utgör rättegångsmisbruk, som syftar till att hindra deltagande i den offentliga debatten, har väckts, har domstolen möjlighet att ålägga den part som inledde förfarandet effektiva, proportionerliga och avskräckande böter. Det framgår av punkt 32 att sådana böter bör stå i proportion till de inslag av rättegångsmisbruk som har konstaterats. Det framgår vidare att när domstolen fastställer bötesbeloppet bör de ta hänsyn till den skadliga eller avskräckande inverkan på deltagande i den offentliga debatten som rättsprocessen kan ha, bland annat med avseende på rättsanspråkets karaktär, om sökanden har inlett flera eller samordnade rättsprocesser i liknande ärenden och om det har gjorts försök att skrämja, trakassera eller hota den svarande. Civil Rights Defenders välkomnar förslaget men skulle vilja se att direktivets avskräckande effekt och det skydd direktivet ger stärks ytterligare genom att bötesbeloppet också står i proportion till kärandes ställning i samhället och dennes ekonomiska tillgångar. Kostnaden för att inleda en uppenbart ogrundad rättsprocess bör vara så pass kännbar att det får betydande konsekvenser för den part som inlett en sådan process och därmed också fungerar så avskräckande för aktörer som överväger inleda sådana processer avstår från att göra detta.

Stockholm som ovan,

John Stauffer
Chefsjurist